

ОСВІТНІ І КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО- ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

У Міжнародній науково-практичній конференції
студентів та молодих вчених

18-19 квітня 2024 року

Запоріжжя
Україна

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

Ministry of Education and Science of Ukraine
Department of Education and Science of Zaporizhzhia Regional State Administration
Municipal Institution of Higher Education "Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy"
of Zaporizhzhia Regional Council

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених
«ОСВІТНІ І КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
У МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ»

BOOK OF ABSTRACTS

of the V International scientific and practical conference of students and young researchers
"EDUCATIONAL, CULTURAL AND ARTISTIC PRACTICES IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S
INTEGRATION INTO INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND INNOVATIVE SPACE UNDER WARTIME
CONDITIONS"

18-19 квітня 2024 року
April 18-19, 2024

Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia, Ukraine

*Рекомендовано до друку Вченою радою комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
(протокол № 7 від 16 квітня 2024 року)*

Редакційна колегія:

В. В. Нечипоренко (відповідальний редактор), доктор педагогічних наук, професор, Хортицька національна академія;
Н. М. Гордієнко, доктор соціологічних наук, професор, Хортицька національна академія;
М. С. Кудінова, кандидат психологічних наук, Хортицька національна академія;
О. М. Галієва, кандидат психологічних наук, Хортицька національна академія;
О. О. Сташук, кандидат педагогічних наук, Хортицька національна академія;
Г. Б. Глущенко, старший викладач, Хортицька національна академія;
О. В. Макаренко, методист, Хортицька національна академія.

Бібліографічні редактори:

Єнєва С. В., бібліотекар-бібліограф, Хортицька національна академія;
Прохорова С. П., бібліотекар-бібліограф, Хортицька національна академія;
Двореченцева А. С., методист, Хортицька національна академія.

О 72 **Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу** : збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 18-19 квітня 2024 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2024. 1024 с.

Educational, Cultural and Artistic Practices in the Context of Ukraine's Integration into the International Scientific and Innovative Space under wartime conditions : Book of Abstracts of the V International scientific and practical conference of students and young researchers (Zaporizhzhia, April 18-19, 2024) / General editor V. Nechyporenko. Zaporizhzhia : Publishing House of Khortytsia National Academy, 2024. 1024 p.

ISBN 978-617-7929-16-0

Збірник містить тези доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», приуроченої до Дня науки в Україні та організованої науково-педагогічним колективом Хортицької національної академії у співпраці з українськими і зарубіжними партнерами. Опубліковані тези доповідей розкривають специфіку й інноваційний досвід розв'язання актуальних проблем освітніх і культурно-мистецьких практик у глобальному громадянському суспільстві з урахуванням наукових досліджень і практичної діяльності у галузях початкової освіти, корекційної педагогіки, спеціальної психології, фізичної терапії, ерготерапії, соціальної роботи та соціальної педагогіки, сучасних тенденцій розвитку мистецтва, дизайну, соціально-гуманітарних наук, менеджменту та туризму.

Збірник адресовано науково-педагогічним працівникам, аспірантам, студентам і широкому колу фахівців суспільно-гуманітарного профілю.

Редакційна колегія може не поділяти концептуальні ідеї авторів та інтерпретаційні підходи, репрезентовані у змісті тез. Відповідальність за достовірність поданих матеріалів, наведених цитат, статистичних та емпіричних даних несуть учасники та їхні наукові керівники згідно з юридичними й етичними нормами академічної доброчесності.

УДК 373.3:376-056.264(477)[37:001.83(100)]-044.247"36"

ISBN 978-617-7929-16-0

© Автори тез, 2024

© Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2024

Nizamatinov Azamat	
TOPICAL ISSUES OF PHYSICAL THERAPY, OCCUPATIONAL THERAPY, AND HEALTH PROMOTION.....	248

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Андрейченко Дар'я Іллівна, Баландіна Юлія Володимирівна, Лещенко Анна Володимирівна, Хлібець Олександра Іллівна	
ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	250
Андрійчук Сніжана Миколаївна	
ВИКОРИСТАННЯ ІГОР ТА ЦІКАВИХ ВПРАВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЧАСТИН МОВИ.....	252
Бабиніна Юлія Русланівна	
МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНА ГРА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	254
Бакайчук Владислава Михайлівна	
РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НУШ.....	257
Батарейна Ірина Олександрівна	
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	258
Бицкало Марина Тарасівна	
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	261
Бондаренко Олександра Денисівна	
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	262
Булаарас Олег Хедієвич	
АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	265
Газюкіна І. Л.	
ПЕРЕВЕРНУТИЙ КЛАС – ІННОВАЦІЙНИЙ СЦЕНАРІЙ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НУШ.....	266
Гафарова Тетяна Миколаївна	
РІЗНОРІВНЕВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)».....	272
Гвоздик Надія Вікторівна	
ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	275
Давиденко Алсу Казбеківна	
ІГРИ НА ЗАНЯТТЯХ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	276
Дорошко Надія Михайлівна	
ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	278
Желобницька Вікторія Віталіївна, Григор'єва Вікторія Вікторівна	
РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	280
Ілійчук Любомира Василівна	
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	282
Ільків Софія Володимирівна	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	284
Клименко Мирослава Анатоліївна	
ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЩОДО ПІДТРИМКИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ УЧНІВ НА ВИСОКОМУ РІВНІ.....	286
Козловський Владислав Вікторович	
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ.....	288
Кононенко Марина Олегівна	
РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ.....	290
Лебедєва Владислава Олександрівна	
СПРИЙМАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	292

У темі музичного заняття «Природа надихає» можна запропонувати учням початкових класів згадати ритми осіннього дощу [1, с. 20]. Майбутній викладач виконує музичний твір для сприймання (наприклад, «Дощ» сучасної композиторки з Молдови О. Кольцової, яка є автором фортепіанного циклу п'єс «Світлий шлях»). Для передачі цього образу Олена Кольцова застосовує штрих *staccato* (уривчасто), що звучить протилежним штрихом – *legato* (зв'язно) на фоні мелодії у правій руці. Зображення грому вона посилює голосним звучанням (*forte*) з інтервалом в октаву в нижній теситурі. Наприкінці п'єси мелодія твору переходить у високий регістр, начебто краплинки стають меншими й злива припиняється. Емоційне виконання, відтворення правильних штрихів та динамічних нюансів допоможе учням зрозуміти художній образ і правильно його сприйняти.

Після прослуховування учням пропонується пригадати образ осіннього дощу, який може бути не лише сірим і похмурим, але й радісним, яскравим. Діти із задоволенням демонструють рухами рук тихі краплини дощу або зливу, дають характеристику образу, що відтворюється завдяки динамічним розмаїттям і штрихам. Вихованці також описують характер музики за допомогою таблиці «Мої емоції та почуття», у якій представлені веселі, енергійні, таємничі, сумні характеристики, обирають правильну відповідь. Сприймання музичного твору посилюється невеликим віршем сучасної української авторки Юлії Хандожинської «Дощик стукає в вікно», що звучить у виконанні майбутнього фахівця й надихає слухачів на роздуми про ці опади: «то біжить», «то стихає, крапотить» [5]. Це сприймання є індивідуальним, неповторним та сприяє розвитку естетичного смаку, інтелектуальних здібностей, розширенню світогляду, набуттю життєвого досвіду.

Не менш цікавою темою музичних занять з учнями початкових класів в умовах Нової української школи є «Людина і природа єдині», у якій зображені мальовничі краєвиди та вражаючий, захоплюючий тваринний світ [3, с. 20]. Тому не дивно, що більшість тварин стали героями казок, мультфільмів, балетів, опер, мюзиклів тощо (у виконанні майбутнього вчителя музики звучить п'єса «Лебідь» сучасної української композиторки Людмили Шукайло. Її перу належать «Симфонічні варіації», концерт для фортепіано з оркестром, твори для скрипки, камерного оркестру, фортепіанні п'єси для дітей тощо).

Після прослуховування музичного твору вихованці розмірковують над образом чудового птаха, добирають слова-характеристики, висловлюють свої думки про засоби музичної виразності, за допомогою яких композиторка передала характер дивовижного лебедя, а викладачка відтворила цей задум в інструментальній грі. Учні знаходять звуки музики (де переважає плавне звуковидобування, без акцентів та поштовхів), що підкреслюють досконалість цього птаха з довгою, красиво витягнутою шиєю.

Насамкінець, учасники діляться враженнями, власними спостереженнями, фантазують, пригадують дивовижний тваринний світ, що трапляється й в українських народних казках. Наприклад, казка «Дванадцять лебедів та дванадцять лебедів», у якій дванадцять дівчат перевтілювалися в чудових лебідок, а дванадцять хлопців-косарів – у лебедів.

Для кращого сприймання художнього образу на музичних заняттях із учнями початкових класів НУШ варто також застосовувати пісенний репертуар, який має бути цікавим і доступним виконавцям. Це й народні пісні, обробки народних пісень, твори композиторів різних епох і стилів. Серед обробок народних пісень можуть бути: «Вийди, вийди, сонечко», «Іди, іди дощику», «Ой є в лісі калина», «Грицю, Грицю, до роботи», «Подоляночка» тощо.

Твори М. Лисенка, О. Філіпенка, Л. Жульєвої, Г. Без'язичного та інших українських композиторів дають можливість майбутнім учителям музичного мистецтва збагатити пісенний репертуар для різних видів музичної діяльності: хорового співу, музичного сприймання, гри на дитячих музичних інструментах, інсценізації, де зберігаються особливості національної мови. Окрім цього, майбутній фахівець має можливість опанувати широкий діапазон дитячих пісень, допомогти своїм вихованцям повніше відчувати красу й розмаїтість навколишнього світу.

Спів дає дитині можливість уявити характер музики, відтворити емоційно її у рухах, розвинути слух, пам'ять, навчитися чисто інтонувати, прислухаючись один до одного, виразно співати. Окрім цього, вихованці мають можливість продемонструвати свої здібності, проявити індивідуальні акторські таланти, стимулювати себе до вдосконалення пісенного виконавства.

Творчу атмосферу музичних занять у початкових класах НУШ можна доповнити натхненно прочитаними відповідними віршами, виставкою малюнків, де учні виразно промовляють слова й зображують свої думки щодо образів виконуваних ними музичних творів. Поєднання музичного, літературного та образотворчого мистецтв дозволяє вихованцям глибше поринути в образну сферу

музичних композицій, додати своєму виступу більшої емоційності, виразності, розвинути власне творче мислення та адекватно сприймати творчість.

Підсумовуючи, варто зазначити, що музичні заняття у початкових класах НУШ, під час яких відбувається активне сприймання художнього образу музичного твору, сприяють розширенню світогляду учнів, які вчаться фантазувати, знаходити асоціації, спостерігати за навколишнім середовищем. Під час залучення до музично-творчої діяльності – слухання музики – вихованці розвивають свої здібності, отримують естетичне задоволення та музичний досвід.

Дослідження питання щодо сприймання художнього образу на музичних заняттях початкових класів в умовах Нової української школи не вичерпується цією роботою, оскільки постійні зміни, що відбуваються в країні та загалом у світі, вносять корективи в наші плани, в освітні процеси, в усі сфери життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кізілова Г. О., Шулько О. А. Мистецтво : підруч. інтегр. курсу для 2 кл. закл. заг. серед. освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 144 с.
2. Лобова О. В. Мистецтво : підруч. інтегр. курсу для 3 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Школяр, 2020. 144 с.
3. Масол Л. М. Мистецтво : підруч. інтегр. курсу для 3 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2020. 128 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упор. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 14.03.2024).
5. Юлія Хандожинська. Вірші про дощ. URL: <https://mala.storinka.org/юлія-хандожинська-вірші-про-дощ.html> (дата звернення : 14.03.2024).

Лупінович Світлана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

Лапшина Ірина Сергіївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА ДО ПІДТРИМКИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Освітня програма спеціальності 013 Початкова освіта побудована на принципах формування компетентного здобувача вищої освіти, готового до якісного виконання професійної діяльності після закінчення навчання. Тому акцент під час викладання всіх навчальних предметів з даної спеціальності робиться на важливих практичних питаннях, що постають перед учителем початкових класів.

Сучасною вимогою до діяльності учителя початкових класів є не просто передавання певного переліку знань учням, а залучення школярів до активної взаємодії, свідоме засвоєння навчальної інформації, набуття учнями загальних та предметних компетентностей в ході навчання. Оскільки це є головними пріоритетами для вчителів, важливим є врахування ними рівня працездатності молодших школярів як ключового фактору на етапі планування навчальної діяльності і під час практичної її реалізації. Нова українська школа ставить школяра з його особливостями та потребами в центрі педагогічної діяльності [1]. В умовах масової школи це створює для учителя значні проблеми. При великій наповнюваності класу (в середньому 30 учнів), учитель не завжди може помітити критичне зниження рівня працездатності окремого школяра. Тому він потребує розробленого механізму своєчасної індикації про появу проблем, і цей механізм має містити конкретні критерії для оцінювання рівня працездатності

молодших школярів. Завданням викладачів кафедри Педагогіки та методик навчання є формування навичок студентів розробляти та використовувати такі механізми індикації.

Всім відомо, що управління будь-яким освітнім процесом є ефективним лише на діагностичній основі. Діагностика передбачає наявність чітких однозначних критеріїв оцінювання. Під час вивчення навчальних дисциплін зх. Управління початковою школою, студенти вчать визначати такі критерії з урахуванням особливостей кожного учня класу. Словник іншомовних слів визначає поняття «критерій» як мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взяте за основу класифікації [4]. Критеріальний підхід дозволяє швидко, за задалегідь визначеними ознаками, помічати відхилення від запланованого освітнього процесу і оперативно на них реагувати. Таким чином, для практичного застосування критеріального підходу в системі освіти необхідним є не просто формулювання критеріїв, а й визначення конкретних показників для кожного критерію. Маючи критерії та показники працездатності учня, учитель може ефективно планувати різні види роботи під час уроку та в організації самостійної домашньої пізнавальної діяльності молодших школярів.

Якщо показники критеріїв є суто суб'єктивною категорією і можуть бути визначені тільки для конкретного класного колективу, то для організації корекційної роботи з учнями класу виникає потреба в їх об'єднанні та універсалізації [2]. В умовах масової школи методи реагування мають бути розраховані не тільки на одну дитину, а й на групу дітей. В педагогічній практиці, як правило, в групу поєднуються учні або зі схожими проблемами, або зі схожою реакцією на певні тренінгові або навчальні вправи. Для цього учителю треба зрозуміти спільні універсалізовані проблеми більшості школярів, які наразі присутні безпосередньо в класі на уроці та ефективність реакції дітей на різні види корекційної роботи. Саме такою діяльністю займаються студенти під час практичних занять та самостійної роботи за допомогою мультимедійних тестів і квестів, що моделюють можливі ситуації, наближені до реальних. Під час групових обговорень виробляються не тільки самі критерії й конкретні кваліметричні їх оцінки, а й реакції учителя на різні можливі ситуації, запропоновані тестом.

Проблеми можна побачити групуючи критерії за факторами – спільними універсальними напрямками, що мають суттєвий вплив на процес чи об'єкт дослідження. Фактор, за словником, є умовою, рушійною силою будь-якого процесу, явища; фактором також визнається чинник процесу або напрям дієвого впливу на даний процес [4].

Маючи інтерактивну таблицю факторів з попередньою їх оцінкою, учитель може не просто помітити та оцінити рівень працездатності учня під час уроку, а й зрозуміти, який фактор впливу призвів до змін цього рівня та оперативно застосувати заходи протидії, з метою усунення небажаного ефекту. Під час уроку, у безпосередній взаємодії, моніторингова діяльність учителя можлива лише при наявності чіткого опису факторів та критеріїв із задалегідь встановленими бальними оцінками. Теорією управління даний інструмент називається моделлю [3]. Розвиваючи навички моделювання педагогічних ситуацій, студенти спеціальності початкова освіта готуються до вирішення можливих проблем у майбутній професійній діяльності.

Критеріально-факторна оцінка процесу формування працездатності учнів повністю відповідає потребам учителя початкової школи і здатна забезпечити ефективний процес управління навчальною діяльністю молодших школярів, дозволяє активізувати корекційні та пропедевтичні процеси. Наявність такої моделі в учителя допоможе йому під час підготовки до уроку оптимально дібрати завдання, а під час уроку допоможе змінювати форми діяльності учнів у разі потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Касьянова О. М. Педагогічний аналіз навчального процесу в загальноосвітній школі як засіб підвищення його ефективності : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки. Київ : 2000. 163 с.
2. Мариновська О. Методика векторного аналізу уроку: проектно-впроваджувальний аспект. *Директор школи*. 2005. № 3 (339). С. 12-17.
3. Модель. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C> (дата звернення: 27.01.2024)
4. Словник UA URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80> (дата звернення: 27.01.2024).